

دکتر عباس کریمی*

نقدی بر تفسیر شورای نگهبان دربارهٔ حدود مصونیت پارلمانی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

چکیده:

مصونیت پارلمانی تضمینی برای اجرای وظایف نمایندگی به شمار می‌رود و در قوانین اساسی کشورها، از جمله در جمهوری اسلامی ایران نیز، در این باره اصولی وجود دارند که از لحاظ عدم مسئولیت پارلمانی و حرمت پارلمانی نمایندگان قواعدی را مقرر کرده‌اند. تفسیر شورای نگهبان از اصل ۸۶ قانون اساسی، و دلایل تفسیر آن مربوط به این اصل و همین‌طور خارج از آن، مورد نقد و بررسی این مقاله است.

واژگان کلیدی:

مصونیت پارلمانی، عدم مسئولیت پارلمانی، حرمت پارلمانی، شورای نگهبان، قانون اساسی، تفسیر قانون اساسی.

در بین مصونیت‌های قضایی که برای بعضی از مسئولان عالی‌رتبه در نظام‌های مختلف سیاسی پیش‌بینی شده، مصونیت قضایی اعضای پارلمان جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است. در نظام جمهوری اسلامی ایران، وجود یا عدم وجود این مصونیت و دایره شمول آن بحث‌های داغی را در پی داشته و جناح‌های مختلف سیاسی در این خصوص جبهه‌گیری‌های متفاوتی داشته‌اند. ولی به نظر می‌رسد جامعه حقوقی ایران و خصوصاً اساتید دانشگاهی کمتر در این رابطه اظهار نظر کرده‌اند و اگر نظری هم ارائه شده کمتر مورد عنایت طرفین واقع شده است. در پاسخ پرسشی که از اینجانب در صحن علنی مجلس شورای اسلامی در زمان انتخاب حقوق‌دانان شورای نگهبان شد، نظری ارائه گردید که گرچه رضایت هیچ یک از دو جناح سیاسی را در پی نداشت، ولی گذشت چند ماه از ارائه آن نظریه نشان داد که تنها راه پرهیز از تنش سیاسی و دوری از بحث‌های جنجال‌آفرین مضر به حال جامعه، محل نسبت به وضعیت اقتصادی کشور و محل در رابطه با جو عمومی، سیاسی نکردن مسائل تخصصی و تن در دادن به راه‌حل‌ها و دیدگاه‌های حقوقی غیرسیاسی است.

اکنون که شورای محترم نگهبان با تفسیر اصل ۸۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، نظر خویش را در رابطه با مصونیت قضایی نمایندگان به شرحی که در رسانه‌های جمعی مورخ ۲۵ و ۲۶ دی ماه ۱۳۸۰ منعکس شد اعلام داشت، وقت آن رسیده که با مرور بر برداشتی که راقم از اصل ۸۶ قانون اساسی به عنوان یک حقوق‌دان در جلسه غیرعلنی مجلس شورای اسلامی ارائه نمود، به مقایسه آن نظر با نظر شورای محترم نگهبان به عنوان مرجع رسمی تفسیر قانون اساسی به شرح زیر پرداخت:

مبحث اول - مصونیت پارلمانی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

از آنجا که مصونیت پارلمانی^۱ در نظام‌های مختلف سیاسی به منظور تضمین اجرای وظایف نمایندگی پیش‌بینی و بدین وسیله سعی شده از نمایندگان پارلمان در قبال تعقیب آنان به وسیله اشخاص خصوصی یا از ناحیه دولت حمایت شود تا بتوانند در ایفای وظایف نمایندگی با شجاعت و دلگرمی اقدام نمایند و این مصونیت به دو شکل متفاوت در حقوق اساسی کشورهای مختلف مطرح شده، بنابراین به ترتیب هر دو بعد این مصونیت بررسی می‌شود: عدم

مسئولیت پارلمانی و حرمت پارلمانی.

الف - عدم مسئولیت پارلمانی

منظور از این نوع مصونیت پارلمانی این است که نمی‌توان نماینده پارلمان را در رابطه با ایفای وظایف نمایندگی‌اش به عنوان مجرم تعقیب نمود. به عبارت دیگر، نماینده‌ای که در مقام انجام وظایف نمایندگی خود قرار گرفته، به مجوز قانون و به حکم قانون اقدام به اظهارنظر می‌نماید و در این رابطه، چنانچه مرتکب عملی شد که در شرایط عادی جرم محسوب می‌شود، به علت اینکه فعل و قول او به حکم قانون و با مجوز آن بوده، فاقد وصف کیفری بوده و از این حیث مطلقاً قابل تعقیب نیست.

برای اینکه مشخص شود تا چه حد این مصونیت در قانون اساسی مورد قبول قرار گرفته، ابتدا عین متن اصل ۸۶ را ذیلاً نقل و آن‌گاه به تبیین دایره چنین مصونیتی از دیدگاه این اصل می‌پردازیم:

«نمایندگان مجلس در مقام ایفای وظایف نمایندگی در اظهارنظر و رأی خود کاملاً آزادند و نمی‌توان آنها را به سبب نظراتی که در مجلس اظهار کرده‌اند یا آرایی که در مقام ایفای وظایف نمایندگی خود داده‌اند تعقیب یا توقیف کرد.»

اصل ۸۶ فوق مشابهت‌های بسیاری با اصل ۲۶ قانون اساسی فرانسه دارد. به موجب این اصل هیچ عضوی از پارلمان را نمی‌توان به سبب نظرات و آرایی که در مقام ایفای وظایف نمایندگی خود داده است، مورد تعقیب، بازجویی، توقیف، زندانی و محاکمه قرار داد. از این اصل در حقوق فرانسه بدون هیچ‌گونه شک و شبهه‌ای عدم مسئولیت پارلمانی استنباط شده است.

در حقوق ایران، با توجه به متن اصل ۸۶ در رابطه با اقدامات نمایندگان و اعمال و اقوال آنان که می‌تواند وصف مجرمانه داشته باشد، می‌توان به شرح زیر قائل به تفکیک شد:

۱- در رابطه با جرایم عمومی که ارتباطی با وظایف نمایندگی آنان ندارد، قطعاً مصونیت وجود ندارد. ۲- در رابطه با جرایم عمومی که به عنوان نماینده مجلس مرتکب شده‌اند ولی ارتباط مستقیم با وظایف آنان ندارد نیز باید قائل به عدم مصونیت پارلمانی شد. بنابراین چنانچه نماینده‌ای جمعی را برای اعتصاب و شورش تحریک نماید و با مقالات افتدالمن:

نمایندگان در صحن مجلس که وصف مجرمانه دارد نیز مصونیت پارلمانی وجود ندارد. بنابراین ضرب و شتم و هر فعل دیگری چنانچه توسط نماینده‌ای در مجلس اتفاق افتد قابل تعقیب کیفری است. ۴- در رابطه با اقوال و گفته‌های نمایندگان نیز، چنانچه نماینده‌ای در مقام اخبار باشد یعنی خبری را اعلام کند، مثلاً اعلام نماید که فلان وزیر مرتکب ارتشا شده است و یا نسبت زنا و جرایم دیگری به بعضی از مسئولین داده و خبری را در رابطه با سازمان یا شخصی در مجلس اعلام دارد، چنانچه به علت صحیح نبودن خبر، فعل مجرمانه‌ای از قبیل افترا و یا نشر اکاذیب اتفاق افتد، در چنین مواردی نیز مصونیت قضایی وجود ندارد و مرتکب مجازات مربوط به افترا، قذف و نشر اکاذیب را حسب مورد تحمل خواهد کرد. ۵- چنانچه نماینده‌ای در مقام اظهارنظر، برداشت شخصی و یا پیشنهادش را در رابطه با هر شخص یا سازمانی ارائه نمود، در اینجا به‌طور حتم به نظر ما مصونیت قضایی وجود دارد. نماینده‌ای را از این جهت که یکی از مسئولین را نالایق دانسته و یا سازمان و دستگاهی را غیرکارآمد و ویرانه اعلام نمود، نمی‌توان به اتهام اهانت مورد تعقیب قرار داد. این حداقل مصونیتی است که برای نماینده وجود دارد و متن اصل ۸۶، شرع و منطق حقوقی چنین اقتضایی دارد که در مبحث دوم توضیح بیشتری در رابطه با شرع و منطق حقوقی داده خواهد شد.

عدم مسئولیت پارلمانی نمایندگان دائمی است. به عبارت دیگر، پس از انقضاء دوره نمایندگی تا پایان عمر از چنین مصونیتی برخوردارند و هیچ‌گاه نمی‌توان بابت اظهارنظرهایی که نموده و آراییی که داده‌اند آنان را مورد تعقیب، توقیف و محاکمه قرار داد. از طرف دیگر، این مصونیت تمام اعمال مربوط به وظایف نمایندگی را در بر می‌گیرد. سخنرانی‌های قبل از دستور، گزارش‌ها، آرا و حتی تحقیقات و بازرسی‌هایی که در مقام ایفای وظایف نمایندگی انجام داده‌اند تحت شمول این مصونیت قرار می‌گیرد. به نظر می‌رسد چنانچه نماینده‌ای در چارچوب همین وظایف، اقدام به مصاحبه با رسانه‌ها نموده و نظرات خویش را به اطلاع مردم برساند نیز از مصونیت برخوردار بوده و مدیرمسئول رسانه، هیأت تحریریه و یا هر شخص مسئول دیگری در رسانه، از جهت درج اظهارنظر یک نماینده هیچ‌گونه مسئولیتی نخواهد داشت. گرچه در صورتی که همان نظر را خود همان مسئول مطرح می‌کرد ممکن بود، عنوان مجرمانه‌ای از قبیل توهین داشته باشد. با این حال باید اذعان نمود که چنانچه وظیفه‌ای اتفاقی به نماینده‌ای محول شود که

نمایندگی وی ارتباط نداشته باشد، در این صورت اظهارنظرهایی که می‌نماید مشمول چنین مصونیتی نیست. (۱)

آخرین نکته‌ای که در رابطه با عدم مسئولیت قضایی قابل طرح می‌باشد این است که این عدم مسئولیت هم شامل مسئولیت کیفری می‌شود و هم شامل مسئولیت حقوقی. به عبارت دیگر در این‌گونه موارد نه تنها چنانچه اظهارنظر نماینده‌ای وصف مجرمانه داشته باشد قابل تعقیب و محاکمه نیست، بلکه نمی‌توان با طرح دعوی حقوقی از او بابت خسارات وارده، تقاضای جبران خسارت نمود. در حقیقت عمل ارتكابی به حکم قانون صورت گرفته و بنابراین حتی موجب ضمان و مسئولیت مدنی نیز نمی‌شود.

ب - حرمت پارلمانی

در رابطه با سایر اعمال و اقوال نمایندگان پارلمان که مشمول مصونیت قضایی قرار نمی‌گیرند، چنانچه وصف مجرمانه داشته باشد، مانند هر شخص دیگری در جامعه باید مورد تعقیب و محاکمه قرار گیرند. با این حال در رابطه با این‌گونه جرایم نیز تشریفات پیش‌بینی شده تا نماینده‌ای به بهانه ارتكاب جرمی به راحتی بازداشت نگردد و با به مخاطره انداختن آزادی فیزیکی و فکری او مانع اظهارنظر و رأی دادن وی در شرایط خاص گردند. پرواضح است که توقیف یا تهدید به تعقیب کیفری نماینده‌ای ممکن است در شرایط خاص موجب شود که آن نماینده از رأی دادن و اظهارنظر در موضوعی حساس که آن نماینده به طور خاص در آن تخصص و یا اطلاعات دارد باز بماند. به همین دلیل این نوع مصونیت در حقوق بعضی از کشورها پیش‌بینی شده است. در حقوق ما نیز، هم‌اکنون در رابطه با قضات چنین مصونیتی پیش‌بینی شده و به جرایم عادی قضات نمی‌توان رسیدگی نمود و او را بازداشت و مورد محاکمه قرار داد، مگر پس از صدور قرار تعلیق وی به وسیله دادگاه عالی انتظامی قضات. چنین مصونیتی برای نمایندگان مجلس از اصل ۸۶ قانون اساسی مستفاد نمی‌شود و در حال حاضر این نوع مصونیت برای نمایندگان وجود ندارد.

با این حال به نظر هیچ ایرادی ندارد که این نوع مصونیت در آئین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی پیش‌بینی و برای تعقیب قضایی نماینده و یا توقیف وی تشریفات را لحاظ کرد، به شرط اینکه این تشریفات موجب نشود تا قوانین ماهوی راجع به جرایم ارتكابی توسط

شروع به تعقیب و توقیف بر نحوه رسیدگی به جرایم عادی نمایندگان حاکم شود و یا نماینده‌ای به مدت طولانی از تعقیب مصون بماند، چرا که در این صورت حکم مقدس تساوی افراد در برابر قانون ناشی از اصول ۱۹ و ۲۰ قانون اساسی نقض خواهد گردید. به هر حال این نوع مصونیت در شروع تعقیب و نیز توقیف شامل جنایات و جرایم مهم می‌شود. جرایم خلافی و تخلفات که رسیدگی به آنان متکی برای ایفای وظیفه نمایندگی ایجاد می‌کند مشمول این مصونیت نمی‌شود. از طرف دیگر، در طرح دعاوی حقوقی به طرفیت یک نماینده نباید هیچ‌گونه محدودیتی وجود داشته باشد و مصونیتی در این رابطه وجود ندارد.

چنانچه چنین حمایتی از نماینده مجلس ضروری به نظر می‌رسد، صرفاً به این دلیل است که ممکن است تعقیب و توقیف نماینده با اتهامی مثل ارتشا به خاطر انگیزه‌های سیاسی صورت گیرد. بنابراین در پیش‌بینی تشریفات نباید افراط کرد تا حدی که نمایندگان مجلس از هرگونه تعقیب یا توقیف موجه در امان بمانند یا به آنان امتیاز خاصی داده شود.

در این رابطه جهت مطالعه تطبیقی به ذکر موضع حقوق فرانسه در این خصوص بسنده می‌کنیم. در حقوق فرانسه، همان‌طور که می‌دانیم پارلمان در زمان‌های خاصی تشکیل جلسه می‌دهد. تا قبل از اصلاح ماده ۲۶ قانون اساسی به موجب قانون ۴ اوت ۱۹۹۵، رژیم مصونیت پارلمانی به شکل حرمت پارلمانی به این شرح بود: در طول مدتی که پارلمان جلسه تشکیل می‌داد و نشست داشت، اعضای پارلمان نمی‌توانستند توقیف شده یا مورد تعقیب قرار گیرند مگر با اجازه مجلسی که عضو آن بودند، مگر در مورد جرایم مشهود. در خارج از زمان نشست پارلمانی، آنان نسبت به تعقیب قضایی مصونیت نداشتند و بدون هرگونه کنترلی تعقیب قضایی آنان ممکن بود ولی در رابطه با توقیف نماینده اجازه هیأت رئیسه مجلس لازم بود. در نهایت در هر مورد مجلس می‌توانست دستور تعلیق تعقیب یا توقیف را صادر کند. به موجب قانون اساسی ۱۹۹۵، لزوم کسب هرگونه اجازه قبلی برای تعقیب اعضای پارلمانی حذف شد و تعقیب قضایی اعضاء پارلمان مانند هر شخص دیگری ممکن است، با این شرط که مربوط به اعمال مرتبط با وظایف نمایندگی وی نباشد که در این صورت مشمول مصونیت به شکل عدم مسئولیت پارلمانی خواهد بود. در ارتباط با توقیف و یا به‌طور عام تمام دستورات قضایی سالب آزادی، لزوم کسب اجازه قبلی از مجلس حذف شد ولی باید اجازه هیأت رئیسه مجلس تحصیل شده. البته جنبه اجازه‌ها، در رابطه با جرایم مشهود و نیز اجرای حکم قطعی لازم نیست.

مجلس پیش‌بینی شده ولی چنین تعلیقی فقط برای زمان نشست پارلمانی ممکن است. نتیجه آنکه در نظام جدید، فرض این نیست که تعقیب یا توقیف با هدف نامشروع و انگیزه سیاسی صورت گرفته و برعکس فرض این است که تعقیب یا توقیف در چارچوب یک اقدام کیفری عادی صورت می‌پذیرد و بنابراین در رابطه با تعقیب هیچ‌گونه اجازه‌ای لازم نیست و در رابطه با توقیف نیز اجازه هیأت رئیسه مجلس کفایت می‌کند. در این رابطه تمام مجلس اظهارنظر نمی‌کنند، مگر اینکه فرض مخالف یعنی وجود انگیزه سیاسی بیشتر متصور باشد که در این صورت تعلیق تعقیب یا توقیف در زمان نشست پارلمانی با تصویب مجلس میسر خواهد شد. (۲)

مبحث دوم - تفسیر شورای نگهبان از اصل ۸۶

شورای محترم نگهبان در جلسه مورخ ۱۳۸۰/۱۰/۱۸ خود اقدام به تفسیر اصل ۸۶ قانون اساسی نمود که این تفسیر در رسانه‌های مورخ ۲۶ و ۲۷ دی ماه منتشر شد. براساس نظر شورای نگهبان، این اصل نافی مسئولیت مرتکب جرم نمی‌باشد. این تفسیر بازتاب‌های گوناگونی در پی داشت که فارغ از جبهه‌گیری‌های سیاسی به بررسی دلایل پنجگانه مطروحه در نظر به تفکیک در دو قسمت زیر می‌پردازیم:

الف - دلایل متخذ از اصل ۸۶

یک قسمت از دلایل شورای نگهبان مربوط به خود اصل ۸۶ قانون اساسی می‌باشد. یکی از دلایل این شورا چنین بیان شده است: «اختصاص موضوع اصل ۸۶ مربوط به اظهارنظر و رأی نمایندگان در مجلس و در مقام ایفای وظایف نمایندگی و عدم ملازمه آن با ارتکاب اعمال و عناوین مجرمانه» و در پایان چنین نتیجه گرفته شده است که: «اصل هشتماد و ششم قانون اساسی در مقام بیان آزادی نماینده در رابطه با رأی دادن و اظهارنظر در جهت ایفای وظایف نمایندگی در مجلس است و ارتکاب اعمال و عناوین مجرمانه از شمول این اصل خارج می‌باشد و این آزادی نافی مسئولیت مرتکب جرم نمی‌باشد». با این حال چنین برداشتی مخالف صراحت و نص اصل فوق می‌باشد. در حقیقت منع تعقیب یا توقیف نماینده در این اصل که به صراحت بیان شده با تفسیر فوق سازگار نیست. چنانچه اظهار نظر نماینده به نفع، باشد که، صف مجرمانه نداشته

توقیف از سوی قانون‌گذار اساسی در صورتی که چنین تعقیب و توقیفی ممکن نباشد قبیح است. از آن گذشته اگر چنین است، این اصل متضمن امتیازی برای نمایندگان نیست و نیازی به ذکر این موضوع وجود ندارد و هر ایرانی در اظهارنظر چنانچه متضمن جرمی نباشد آزادی کامل دارد. مضافاً اینکه وجود اصل ۸۶ با توجه به اصل ۸۴ که آزادی اظهارنظر را بیان می‌کند، لغو می‌شود و می‌دانیم که یکی از قواعد لازم‌الرعایه در تفسیر این است که تفسیر نباید هرگز منتهی به مهمل و لغو شدن یک عبارت قانونی بشود و این در حالی است که با تفسیر فوق‌کل اصل ۸۶ لغو و بی‌اثر می‌شود. به نظر ما به روشنی ممنوعیت اصل تعقیب ملازمه با ممنوعیت محاکمه و محکومیت نمایندگان در رابطه با موارد مشمول اصل ۸۶ به شرحی که در مبحث قبل گذشت دارد.

اگرچه در رابطه با اختلافی که در خصوص اختیار و یا عدم اختیار شورای نگهبان در تفسیر این اصل وجود داشت، با اینکه گروهی معتقد بودند که این اصل صراحت و وضوح دارد و تاب تفسیر ندارد، راقم معتقد بود که تفسیر چنین اصلی با وجود اختلاف بین دو قوه از اختیارات شورای نگهبان است، ولی با این حال شورای محترم نگهبان نمی‌تواند در تفسیر قانون اساسی برخلاف صراحت و نص و حتی ظهور عبارات این قانون اظهارنظر نماید. در صورتی که چنین اتفاقی بیفتد و تفسیری برخلاف نص قانون اساسی از شورای نگهبان ارائه گردد، چنانچه قاضی پرونده‌ای مردد گردد تا به نص قانون اساسی تمسک جوید یا به تفسیر شورای نگهبان عمل کند، بدون تردید باید مطابق با نص رفتار کند. بعید نیست که در مورد ظهور قانون اساسی نیز چنین تکلیفی برای قاضی رسیدگی‌کننده وجود داشته باشد. فقط در مورد اجمال قانون اساسی است که نظر شورای نگهبان برای تمام مسئولین اداری و قضایی کشور لازم‌الاتباع است. به‌طور قطع، اظهارنظر شورای نگهبان برخلاف صراحت قانون اساسی، عنوان تفسیر را دارا نیست تا محلی برای اجرای اصل ۹۸ قانون اساسی وجود داشته باشد. از آن گذشته رئیس‌جمهور نیز می‌تواند از اختیار مندرج در اصل ۱۱۳ قانون اساسی استفاده نموده و از طرق مقتضی از قبیل تذکر به شورای نگهبان یا اعلام نظر خود دائر بر خروج شورای نگهبان از حدود اختیارات قانونی خویش جهت اجرای اصل ۸۶ قانون اساسی بهره جوید. در حقیقت مسئولیت رئیس‌جمهور در اجرای قانون اساسی مندرج در اصل ۱۱۳ از این جهت که در کنار ریاست قوه مجریه قرار گرفته، یک مسئولیت و اختیار فراقوه‌ای است و شامل تمام نهاد و قوای حاکم می‌گردد و چنانچه نهادی

رئیس‌جمهور است که مانع اقدامات خلاف قانون اساسی شود. برای نمونه چنانچه مجلس شورای اسلامی علی‌رغم ارائه دلیل از سوی شورای نگهبان برای تمدید وقت جهت اظهارنظر راجع به قوانین، برخلاف اصل ۹۵ قانون اساسی با تمدید وقت مخالفت کرد و قانون را جهت اجرا ارسال داشت، هیچ‌گونه تردیدی نباید روا داشت نسبت به اینکه رئیس‌جمهور حق دارد از اجرای چنین قانونی جلوگیری کند. همچنین اگر شورای نگهبان، مصوبه مجلس را نه به علت مخالفت با احکام شرعی و قانون اساسی و بلکه به علت مصلحت یا مخالفت با برنامه‌های پنج ساله توسعه و یا هر علت دیگری رد نمود و در خارج از حیطه اختیارات و وظایف خود عمل کرد، رئیس‌جمهور باید چنین قانونی را جهت اجرا ابلاغ کند. با این تفصیل، می‌توان گفت که در اجرای اصل ۱۱۳ قانون اساسی، رئیس‌جمهور می‌تواند تفسیری که برخلاف نص قانون اساسی از طرف شورای نگهبان ارائه شده را بی‌اعتبار اعلام نماید. شایسته ذکر است که دستورات رئیس‌جمهور در مقام اجرای قانون اساسی، نسبت به تمام نهادها و سازمان‌ها و مسئولین، دستور آمر قانونی محسوب و استنفاف از اجرای این دستور مجازات مندرج در قانون مجازات اسلامی را در پی دارد.

ب- دلایل خارج از اصل ۸۶

شورای محترم نگهبان جهت اثبات عدم وجود مصونیت پارلمانی به غیر از متن اصل ۸۶ به دلایل دیگری نیز استناد جسته است که به ترتیب مورد بررسی قرار می‌دهیم:

۱- مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در خصوص اصل هشتاد و ششم: به نظر شورای نگهبان مشروح مذاکرات حکایت از این دارد که «مصونیت ریشه اسلامی ندارد و تمام مردم در برابر حق و قانون الهی یکسان و برابرند و هر فردی که در مظنه گناه یا جرم قرار گیرد قابل تعقیب است و اگر شکایتی علیه او انجام گیرد دستگاه قضایی باید او را تعقیب کند». اعضای محترم شورا به یقین استحضار دارند که مشروح مذاکرات حجیت ندارد، چراکه ممکن است نظرات شخصی افراد باشد و کسانی که به متن قانون رأی می‌دهند، به این معنا نیست که تمام مذاکرات مقدماتی را پذیرفته باشند. از این گذشته بسیاری از این مذاکرات مربوط به نوع دیگری از مصونیت است که تحت عنوان «حرمت پارلمانی» در مبحث اول مطرح شد و راجع به جرایم عادی نمایندگان است. مضافاً اینکه در

قضایی صحبت نموده‌اند. به هر حال با وجود صراحت در متن، استفاده از مشروح مذاکرات توجیه حقوقی ندارد.

۲- اصول متعدد قانون اساسی از آن جمله اصول نوزدهم و بیستم دایر بر برخورداری همه ملت ایران از حقوق مساوی: این اصول بدون تردید از اصول مقدس و ارزشمند قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است و چنانچه در مصونیت نوع دوم (حرمت پارلمانی) که در رابطه با جرایم عادی نمایندگان وجود دارد به نحوی رفتار شود که در ماهیت بین یک نماینده مجلس و دیگری در رسیدگی به جرم ارتكابی آنان تفاوتی حاصل شود، چنین امری مخالف اصول ۱۹ و ۲۰ مذکور خواهد بود. با این حال مصونیت پارلمانی به شکل نخست و در رابطه با اظهارنظرهایی که نمایندگان در مقام ایفای وظیفه نمایندگی می‌نمایند، هیچ‌گونه منافاتی با اصل تساوی افراد در برابر قانون ندارد. در تساوی حقوق، منظور این نیست که اشخاصی که در موقعیت‌های مختلفی قرار دارند به اقتضاء آن موقعیت‌ها توجه نشود. هم اکنون اگر یک ضابط دادگستری به حکم قانون و با مجوز قانونی اقدام به توقیف افراد یا اعدام آنان براساس حکم قضایی نمود، عمل وی جرم محسوب نمی‌گردد و وی را به علت بازداشت غیرقانونی و اعدام، مجرم نمی‌دانیم. این در حالی است که این اختیارات برای سایر افراد وجود ندارد و هیچ‌کس چنین امری را منافی اصل تساوی افراد در برابر قانون نمی‌داند. خود قضات که با دستورات قضایی موجب اعدام، زندانی شدن، توقیف و فروش اموال افراد می‌شوند، کسی آنان را به عنوان معاونت در جرایم فوق مجرم نمی‌شناسد، با اینکه اگر شخص دیگری چنین اعمالی انجام دهد مجرم شناخته می‌شود و این وضعیت مخالفتی با اصل تساوی افراد در مقابل قانون ندارد. نمایندگان مجلس نیز که به اقتضاء شغل خود در رابطه با امور جاری کشور اظهارنظر می‌کنند، چنانچه این اظهارنظر مصداق جرمی مانند اهانت باشد، قابل تعقیب و مجازات نیست، چون چنین اختیاری مانند سایر مشاغل عمومی ناشی از قانون می‌باشد و طبیعی است که قابل مجازات نباشد و بنابراین مصونیت نمایندگان چون اقتضاء موقعیت بوده و با شغل آنان ملازمه دارد، هیچ منافاتی با اصل تساوی ندارد.

۳- عدم توجیه شرعی منع تعقیب یا توقیف مجرم: در این دلیل نوعی مصادره به مطلوب وجود دارد. در حقیقت بحث این است که نماینده‌ای که در مقام ایفای وظایف نمایندگی

می‌گیرد ممکن است رکن مادی یکی از جرایم چون اهانت را دارا باشد ولی فاقد دو رکن دیگر (قانونی و معنوی) می‌باشد. این اظهارنظر چون به حکم قانون صورت می‌گیرد جرم نیست تا اظهارکننده آن نظر مجرم شناخته شود و منع تعقیب یا توقیف وی از لحاظ شرعی غیرموجه باشد. در واقع، یک نماینده مجلس از لحاظ شرعی نیز به‌طور حتم و یقین از یک فرد عادی بیشتر مسئولیت امر به معروف و نهی از منکر را به عهده دارد و از نقطه نظر شرعی، خودداری وی از انجام این دو فریضه بزرگ الهی گناه کبیره محسوب می‌شود. می‌دانیم که «نصح الائمة» و امر به معروف و نهی از منکر نسبت به زمامداران جلوه خاصی از این دو فریضه قلمداد می‌شود که عمل به آن ثواب اخروی بی‌حد و حصر و ترک آن عقوبت و عذاب الیم اخروی را در پی خواهد داشت. با این جواز شرعی نسبت به امر به معروف و نهی از منکر نمایندگان، تعقیب یا توقیف آنان از این بابت خلاف شرع انور می‌باشد. از آن گذشته چنانچه بپذیریم که قبول مسئولیت در جمهوری اسلامی ایران تکلیف شرعی است، بنابراین قبول وظیفه نمایندگی چون یک وظیفه شرعی است و انجام این وظیفه ملازمه با اظهارنظر در مسائل گوناگون داخلی و خارجی دارد، چگونه می‌توان این اظهارنظر را در مواردی جرم قلمداد نمود؟ از لحاظ منطق حقوقی هم عدم وجود مصونیت پارلمانی منافات با وظایف آنان دارد و در عمل موجب ترس نمایندگان از مسئولیت خواهد شد و نتیجه آن عدم مراقبت مسئولین نسبت به نحوه رفتار و کردار خودشان در پست‌های حساس مملکتی خواهد شد و نتیجه این نظر (عدم وجود مصونیت) تضعیف نظام و ناکارآمدی ارکان آن بوده که خود از محرمات مسلم شرعی می‌باشد.

۴- نظر مبارک حضرت امام خمینی «ره» به عنوان ناظر و راهنمای تدوین قانون اساسی دایر

بر ضرورت پرهیز از هتک حرمت اشخاص و لزوم جبران آن در مجلس و رسیدگی توسط قوه قضائیه: در این رابطه باید متذکر شد که بدون تردید مصونیت پارلمانی نباید موجب شود که نماینده‌ای از حد لازم برای اظهارنظر پیرامون مسائل عمومی کشور فراتر رود و آن را وسیله‌ای برای هتک حرمت اشخاص قرار دهد. همان‌طوری که در مبحث اول گذشت از پنج نوع اعمال ارتكابی توسط نمایندگان که می‌تواند وصف مجرمانه داشته باشد، تنها در قبال یک نوع آن مصونیت وجود دارد. ولی این حداقل مصونیت، قانونی، ضروری و شرعی می‌باشد و امید می‌رود شورای محترم نگهبان با تکمیل تفسیر خود این‌گونه مصونیت را ملحوظ دارد.

یادداشت:

۱- در حقوق فرانسه نیز شورای قانون اساسی این کشور این گونه اعمال و اقوال را از شمول مصونیت پارلمانی خارج دانسته است. ر.ک: تصمیم شماره ۲۶۲DC-۸۹ مورخ ۷ نوامبر ۱۹۸۹: مجموعه آراء شورای قانون اساسی فرانسه، ص ۹۰.

۲ - برای مطالعه بیشتر ر.ک:

F. Hamon, M. Troper et G. Burdeau, Droit constitutionnel, L.G.D. J.
2001, 27 éd., p. 606 et s.